

Проконив Л.М.

ПРОБЛЕМЫ ПОДГОТОВКИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ
ДЛЯ СЕЛЬСКОЙ МАЛОКОМПЛЕКТНОЙ ШКОЛЫ (90-РР XX СТ.)

В статье рассматриваются проблемы подготовки учителей для сельской малокомплектной школы в 90-х гг. XX ст., анализируется специфика работы учителя в условиях малокомплектной школы, задания, которые ставились перед учителем в условиях его работы в сельской малокомплектной школе в этот исторический промежуток времени.

Ключевые слова: малокомплектная школа, подготовка учителя, педагогические вузы.

Prokopiv L.M.

PROBLEMS OF PREPARATION OF FUTURE TEACHER
FOR RURAL LITTLECOMPLETE SCHOOL (90TH OF XX ITEM)

This article about the question of preparation of teachers for rural littlecomplete school in 90th XX item In it the specific of work of teacher is analysed in the conditions of littlecomplete school, tasks which belonged before a teacher in the conditions of his work at rural littlecomplete school the historical interval of time is given.

Key words: littlecomplete school, preparation of teacher, higher pedagogical institute.

УДК 378.14

Старева А.М.*

МЕТОДИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-СУСПІЛЬСТВОЗНАВЦЯ
У ПЕРШІ РОКИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ

Статтю присвячено аналізу концептуальних засад розвитку шкільної суспільствознавчої галузі перших років радянської влади та методичної підготовки майбутнього вчителя-суспільствознавця. Автор акцентує увагу на освітніх завданнях нового історичного періоду 1917–1920 рр., пов'язаних із революційними подіями та побудовою нового радянського суспільства.

Ключові слова: суспільствознавча освіта, предметно-методична підготовка.

Побудова нової радянської школи, яка розпочалася у 20-ті роки, зумовила потребу створення нової системи освіти і виховання. Перед вітчизняною педагогічною наукою постала проблема пошуку шляхів створення нової школи та нового вчителя, які б відповідали природі дитини, закономірностям її розвитку та орієнтирам молодій радянській державі.

Метою цієї статті є аналіз освітянської політики в перші роки радянської влади (1917–1920 рр.) як історичного періоду, пов'язаного із революційними подіями та побудовою нового радянського суспільства, що у свою чергу яскраво відбилися на змісті шкільної суспільствознавчої освіти й позначилися на організації відповідної методичної підготовки майбутнього вчителя-суспільствознавця.

У перші роки радянської влади було розроблено і здійснено програму підготовки вчителів для нової школи. В ухвалі Першого Всеросійського з'їзду працівників освіти (1918 р.) йшла мова про необхідність створення єдиного типу вищого навчального закладу, де готувалися б учителі для нової радянської школи.

На цей час припадає вироблення основних тенденцій формування особистості вчителя нової школи України, що полягали у спеціальній освіті вчителя, професійному педагогічному досвіді, умінні будувати навчально-виховний процес з урахуванням індивідуальних особливостей дитини (Г. Ващенко, Г. Лубенець, Я. Мамонтов, І. Огієнко, С. Русова, Я. Чепіга) [2].

* © Старева А.М.*

У середині 20-х років радянська наука почала відходити від пріоритетності розгляду особистості дитини, оцінки діяльності школи і виховання як формування індивідуальності. Уся увага в душі офіційної ідеології зосередилася на вивченні соціального середовища, колективу як основної форми дитячого життя. Ця проблема ставилася до уваги в підготовці вчителя.

Роль і місце вчителя в організації навчально-виховного процесу та проблема формування педагогічних кадрів для нової школи глибоко розглянуті в роботах указанного періоду таких учених, як О. Астряб, А. Бондар, П. Блонський, Б. Грінченко. Важливу роль у вдосконаленні організації підготовки вчителя відіграли праці В. Затонського, М. Зотова, Я. Ряппо, С. Сірополко, М. Скрипника, присвячені проблемі формування педагогічних кадрів для загальноосвітньої школи. Незважаючи на те, що в цих роботах окремі факти щодо аналізу системи педагогічної освіти викладено тенденційно, ідеалізовано, деякі із запропонованих форм і методів були достатньо корисними при підготовці вчительських кадрів для національних шкіл України. Водночас виходять педагогічні праці С. Головка, З. Малькової, М. Никандрової, у яких розглядалися і питання підготовки вчителів зарубіжної школи, що у свою чергу збагачувало вітчизняний досвід у сфері досліджуваної проблеми [2; 3; 32].

Кардинально нові підходи до організації навчального процесу і викладання суспільних дисциплін у вітчизняній школі було викладено в методичному доробку дидактів 20-х рр. ХХ століття Б. Всесвятського, Н. Гейніке, Ф. Гофмана, А. Пінкевича, М. Пістрака, О. Рівіна, К. Сивкова, С. Сингалевича, В. Стратена, Ф. Черняхіського, М. Шохора та ін., які за умов упровадження в шкільній освіті студійної системи, комплексного навчання та інших альтернативних класно-урочній системі навчальних моделей детально аналізували їх недоліки та переваги, аргументували необхідність застосування принципово нових форм навчання історії в тогочасній загальноосвітній школі.

Нові вимоги до теоретичної підготовки вчителя знайшли своє відображення в підручниках із педагогіки того часу. У 20–30-ті роки вийшла значна кількість підручників як для вищих педагогічних закладів, так і для технікумів та курсів короткочасної підготовки педагогічних кадрів (П. Блонський, А. Пінкевич, М. Пістрак). У методичній літературі головним чином детально розглядалися педагогічні ідеї минулого. Принципи добору цих ідей визначалися схильністю автора до того чи іншого напрямку в педагогіці; разом із тим у підручниках пропонувалися й деякі нові перспективні шляхи підготовки вчителя.

Практичне втілення українського варіанта освітньої системи перших радянських років належить відомому реформатору в галузі освіти Я. Ряппо, за пропозицією якого інститути й технікуми було визнано рівноправними вищими навчальними закладами. Він був переконаний у тому, що освітня система неодмінно має будуватися з обов'язковим урахуванням того політичного, економічного та соціального становища, яке склалося в Україні після воєнних дій у ході громадянської війни на її території.

Становлення і формування вітчизняної шкільної суспільствознавчої освіти й науки та підготовки вчителя припадає на перші роки радянської влади (20-ті рр. – серед. 30-х рр.), коли молодій державі вкрай необхідні були власні вчителі – ідеологи, пропагандисти марксистсько-ленінської ідеології, здатні «виховувати молодих будівників соціалізму», озброювати їх знаннями в боротьбі зі світовим імперіалізмом та формувати в них класовий світогляд. Головним принципом нової системи освіти став зв'язок навчання з практикою революційної перебудови суспільства.

Основним призначенням радянської школи було соціальне виховання покоління «воїнів», «солдатів світової революції», готових віддати власне життя за «спільну справу» [50]. Ставлення до минулого в дітей формувалося на основі звернення не до

розуму, а до їх почуттів, виховання в них віри в ідеали соціалістичного будівництва, очолюваного партією більшовиків.

Суспільствознавство як навчальний предмет у старших класах радянської школи введено 1921 року. Йому відводилася особлива роль в ідейно-політичному вихованні мас, формуванні світогляду молоді, прилученні її до «революційної теорії марксизму». Власне бачення проблем, пов'язаних із викладанням суспільствознавства, питань про його місце і роль у системі шкільного навчання Я. Ряппо оприлюднив у статтях «Суспільствознавство в наших школах» (1926) та «Суспільствознавство в системі радянської освіти» (1926). Перед педагогічними інститутами ставилося завдання створити і втілити в життя нову методику, що відповідала б вимогам часу.

Дидактична література перших двох десятиліть ХХ ст. підняла питання необхідності докорінних змін у методиці навчання історії в школі, готуючи ґрунт для сприйняття передових педагогічних ідей і активного їх втілення в життя; передусім таких значних інновацій 20-х рр., як «лабораторний метод», «метод проєктів» та «комплексний метод».

Одним із напрямків досліджень цих років було вивчення *методів політизації свідомості молоді*. Педагоги, методисти, партійні ідеологи висвітлювали наявний досвід і виявляли проблеми, які треба було вирішувати засобами викладання суспільствознавства в радянській школі. Перші статті про постановку викладання суспільних дисциплін, методичні посібники, навчальні програми, складені з урахуванням вимог уряду, створювалися С. Дзюбинським, Б. Жаворонковим, С. Кривцовим, А. Кудрявцевим, І. Ряппо, С. Сінгалевиц, А. Вартою та іншими [3]. Тоді було закладено основну концепцію викладання суспільно-історичних дисциплін у середній школі.

Одним із методів формування соціально-активної особистості учня було *застосування отриманих знань на практиці*. Школярі проводили бесіди з селянами і робітниками, виступали з доповідями, організували маніфестації та вистави в дні революційних свят.

Увагу радянських методистів також привернув американський *метод проєктів*. Різнилися радянські та американські проєкти спрямованістю: *у радянській школі – громадянська* (навчально-виробничі завдання суспільно-корисного значення), *у американській – індивідуальна* (практичні завдання особисто-корисного для учня значення).

Методист Б. Всесвятський одним з основних методів навчання назвав *метод пошуку (дослідницький)*, протиставляючи йому метод готових знань, що залишився у спадок від старої школи. Метод пошуку розвиває звичку роздумувати, формує в дітей прагнення до творчого перетворення навколишньої дійсності. Його можна схарактеризувати як метод навчального дослідження, за допомогою якого учні не роблять наукових відкриттів, але у шкільній лабораторії також відкривають закономірності, повторюючи шлях першовідкривачів [10, с. 13].

За визначенням Б. Всесвятського, функції вчителя, що застосовує метод пошуку, полягають у такому: а) він повинен спочатку «порушити енергію» дітей у бажаному напрямку; б) організувати навчальний матеріал; в) стати організатором дітей; г) надавати їм у процесі роботи всіляку допомогу [9, с. 76]. Метод навчального дослідження у 1920-ті рр. одержав широке поширення.

Методичні поради з організації бригадно-лабораторної роботи містилися в книзі Б. Жаворонкова і С. Дзюбинського «Рухома лабораторія з суспільствознавства» [39]. У навчальному курсі суспільствознавства центральне місце відводилося самостійній роботі учнів. Особливо чітко сформулював нову роль учителя радянський методист Л. Жаворонков. На його думку, учитель не повинен бути викладачем, що подає учням

знання в готовому вигляді. Він повинен виконувати роль організатора, а ще краще – помічника учнів у їхній самостійній роботі з навчальним матеріалом.

Гостра дискусія, що розгорнулася навколо лабораторної системи навчання, викликала масу публікацій, у яких підкреслювалися безперечні переваги нововведення: ліквідація пасивних класів з учнями, що мовчать, та красномовними вчителями; розуміння учнями мети своєї роботи; почуття свободи і право вибору; повага до індивідуальності учнів; можливість просуватися в навчанні у власному темпі; спільна діяльність учителя й учнів (О. Пінкевич) [33]; поєднання індивідуальної та колективної роботи; зацікавленість учнів у навчанні, активність, самостійність; спеціалізація вчителя на певному предметі; економія на підручниках, оскільки потрібен один посібник на групу (Н. Крупська) [18, с. 384].

У методиці викладання суспільних дисциплін методисти визначали позитивний вплив лабораторної системи навчання на зміни в змісті суспільствознавчих знань, збагачення практики прийомами активізації пізнавальної діяльності учнів, розробку методичних шляхів зв'язку навчання з сучасністю. У 70-х роках В. Демиденко звернув увагу на незаслужено відкинутий у методиці *метод формулювання запитань* у Дальтон-плані в аспекті розвитку самостійного мислення учнів [12, с. 26].

Лабораторна система навчання, як і решта інновацій 20-х рр., не була позбавлена певних недоліків. На слабкі її сторони звертали увагу ще за часів її масового впровадження. Англійський дослідник А. Лінч висловлював деякі критичні зауваження, пов'язані з перебільшенням у системі значення друкованого слова, напруженістю зору учнів, можливими вадами в розвитку мовлення, втратою точності, загальним перевантаженням [39].

Пізніше в радянській педагогіці лабораторну систему піддали нищівній критиці. Є. Голант та С. Шапорінський наголошували на помилковості самої ідеї, що не враховувала обставини: чим більше елементів безпосередньо (дослідження, експеримент) ми хочемо внести в навчання, тим більше заходів опосередкованого забезпечення має бути нами вжито [4]. Наголошувалося на тому, що система породжувала нездорове суперництво, стверджувала індивідуалізм, переоцінювала можливості учня, нераціонально витрачала навчальний час, ігнорувала вчителя як центральну фігуру в навчальному процесі і, головне, не забезпечувала засвоєння учнями системи знань [51, с. 160-176].

Особливо значущою частиною методичної спадщини 1920-х рр. можна назвати філософську основу тодішніх підходів, що активно застосовуються у методиці й зараз:

- *особистісно орієнтований підхід*, що виявлявся в повазі до особистості дитини, вірі в її практично необмежені творчі сили і можливості, в цілісному, неперервному процесі розвитку, що реалізовувався в різноманітній діяльності та спілкуванні;
- *діяльнісний підхід*, формою реалізації якого була народна трудова школа та пошукова діяльність і проектна методика навчання. Методисти бачили основним завданням навчання суспільних дисциплін їх практикоорієнтованість; ними було запропоновано різні активні методи навчання: *реальний* (лабораторний) – навчання за допомогою аналізу джерел, уникаючи або обмежено використовуючи підручник (М. Рожков, М. Коваленський, С. Фарфаровський) [52]; *реферативний* – самостійне вивчення підручника або історичного джерела, виділення головного і складання конспекту (Б. Влахопулов, А. Гартвіг, М. Покотило) [36]; *катехізичний* – побудова навчання у вигляді запитань і відповідей, активного залучення учнів до навчання за допомогою бесіди (А. Гартвіг, М. Покотило, Я. Кульжинський) [20]; *проектний* – навчання за допомогою створення учнями навчальних проектів за темами; *драматизації* – складання сценарію драматичного твору на основі вивчення необхідної навчальної

літератури, а також теми включення образної розповіді учня у виклад учителем навчального матеріалу (А. Гартвіг) [11, с. 17-21].

- *аксіологічний та культурологічний підходи*, що стосуються добору змісту шкільної історичної та суспільствознавчої освіти. Так, А. Гартвіг неодноразово підкреслював, що вивчення культури є прямою справою історії й повинно мати особистісно-ціннісне значення для учня, в основу оцінки прогресу історичних явищ має бути покладений глибокий етичний принцип [11, с. 21].

У 20-ті рр. у СРСР склалася власна система педагогічної освіти, що включала різні типи навчальних закладів, що займалися підготовкою вчителів-суспільствознавців, – педтехнікуми (пізніше – педучилища), педінститути, педфаки університетів, педагогічні курси, педагогічні класи в школах другого ступеня.

Загальнопедагогічні та методичні питання підготовки майбутніх фахівців суспільствознавства в досліджуваній період постійно розглядалися у постановках Наркомосу України «Про стан народної освіти в Україні» (1927), «Про академічну роботу за новою системою педосвіти» (1930), «Про безперервну практику студентів педагогічних навчальних закладів» (1930), «Про реорганізацію системи народної освіти» (1930), «Про навчальні плани педтехнікумів і педінститутів» (1932) та інших.

Багатий фактичний матеріал, що відображає досвід підготовки вчителів у навчальних закладах педагогічного профілю, матеріали з'їздів, конференцій і нарад із питань історико-суспільствознавчої освіти та відповідної методичної підготовки вчителя, міститься в педагогічних журналах цього періоду: «Народное просвещение» (1922 – 1926), «Путь просвещения» (1922 – 1926), «Шлях освіти» (1926 – 1931), «Радянська освіта» (1923 – 1931), «Освіта на Миколаївщині» (1927 – 1928), «Комуністична освіта» (1931 – 1941), «Політехнічна школа» (1932 – 1934), «Педагогическое образование» (1933 – 1936).

У цей етап розвитку радянської вищої педагогічної школи ще не було єдиних загальносоюзних планів і єдиних навчальних програм. Здійснювався пошук раціонального співвідношення суспільно-політичних, спеціальних і психолого-педагогічних дисциплін.

Загальнопедагогічний цикл характеризувався багатопредметністю. Головна увага приділялася теоретичній підготовці, практика організовувалася лише на завершальному етапі навчання.

Оскільки викладання у ВНЗ повинно було чітко відповідати потребам молоді радянської держави, за пропозицією В. Леніна всі викладачі суспільних дисциплін повинні вивчити основи марксизму і не допускалися до викладання без здачі спеціального іспиту. Поставлено завдання «підготовки марксистських науково-педагогічних кадрів із числа молодих комуністів» [37, с. 21].

Центром підготовки нових суспільствознавців став 1921 року Інститут Червоної професури. 1929 року в його структурі створили інститут історії з підготовки «червоної професури». Поряд із ним виникли інститути історії партії, філософії й природознавства, економіки [28, с. 230].

Новими марксистськими науковими та навчальними центрами стали Комуністична Академія, Інститут Маркса-Енгельса, Інститут Леніна та інші.

З метою реорганізації викладання суспільних наук у ВНЗ 1920 року при Наркомосі утворили комісію, на яку поклалися завдання розробки нових навчальних планів і програм із суспільних наук. На основі підготовлених комісією матеріалів у березні 1921 року Ленін підписав декрет РНК «Про встановлення загального наукового мінімуму, обов'язкового для викладання в усіх вищих школах РРФСР» [21, с. 345-355], яким уводилося викладання таких дисциплін: *розвиток суспільних форм, історичний матеріалізм, пролетарська революція, політичний устрій, план електрифікації, його*

економічні основи та інші. Ці курси читалися в розширеному обсязі. У структурі факультетів створювалися відділення – економічне, правове, суспільно-педагогічне.

1922 року було складено перші програми курсів низки предметів політмінімуму (з історичного матеріалізму, політичної економії, політичного устрою та соціальних завдань, Конституції). Брак кадрів суспільствознавців зумовив поділ суспільствознавчих дисциплін на ударні і неударні за ступенем їх важливості у справі «духовної переорієнтації» молоді. Серед ударних дисциплін були соціологія (історичний матеріалізм й історія релігій), філософія, історія Заходу, теорія та історія економічних учень, теорія права і держави, державне право, історія соціалізму. Їх викладання закріпили за професійними марксистами.

Щоб учні не вчили суспільні науки за старими канонами, «на старому буржуазному непотребі», на XI з'їзді партії ухвалили прийняти заходи щодо видання творів класиків марксизму і підручників з основ марксистської теорії [17, с. 525].

Серед рекомендованих навчальних посібників ВНЗ виділялися хрестоматії «Основні проблеми політичної економії» під редакцією Ш. Дволайцького, «Історичний матеріалізм» під редакцією В. Адоратського; книги В. Волгіна, М. Покровського, А. Удальцова, Є. Ярославцева та ін.

XII з'їзд РКП (б) 1923 р. указав на важливість передачі «новому молодняку» досвіду революційної боротьби партії. Вища освіта орієнтувалася на вивчення історії Комуністичної партії, робітничого руху. Відповідно до вказівок XIII партійної конференції (січень 1924 р.) було вирішено зробити викладання історії партії обов'язковим у всіх ВНЗ. Гуманітарні науки поступово переводилися «на відповідні методологічні позиції» [45, с. 73].

Ідеологічні установки, принципи партійності, класовості стали визначати зміст суспільствознавчих дисциплін, витісняючи принципи науковості, об'єктивності.

Організовані на базі дореволюційних університетів інститути народної освіти (ІНО) як новий тип вищих навчальних закладів ставили за мету підготовку вчителів вищої кваліфікації, озброєння їх «широкою і всебічною підготовкою, щоб створити керівника чи організатора широкої галузі народного господарства та державного будівництва» [46].

Важливим було те, що на відміну від університетів у ІНО акцент робився саме на педагогічній підготовці. Порівняно з колишніми учительськими інститутами і курсами педагогічна підготовка в ІНО доповнювалася достатніми науковими предметними і методичними знаннями.

У структурі ІНО як закладу вищої педагогічної освіти, як правило, передбачалися: 1) факультет соціального виховання (соцвих) – для підготовки працівників молодшого концентру та дитячих установ; 2) факультет професійної освіти (профос) – для підготовки педагогічних кадрів для шкіл другого концентру, профшкіл і технікумів; 3) факультет політичної освіти – для підготовки працівників професійних шкільних установ [46].

У кінці 20-х – початку 30-х рр. у результаті реформування системи підготовки вчителів більшість педагогічних інститутів було реорганізовано в агропедагогічні або в індустріально-педагогічні інститути з трирічним терміном навчання, суспільно-літературне відділення інститутів готувало вчителів історії для шкіл-дев'ятирічок.

Термін навчання в педагогічних інститутах визначався в чотири роки (три роки теоретичних і один рік практичних занять). Ухвалою Наркомосу студенти 3 і 4 курсів зобов'язувалися щодня працювати в єдиній трудовій школі дві-три години на день [31, с. 189].

Навесні 1919 р. Наркомос РРФСР затвердив положення про факультети суспільних наук, цільовим призначенням яких було поширення ідей наукового соціалізму.

ФСН (факультети суспільних наук) було створено спочатку в Московському та Петроградському університетах, а потім і в інших університетах з відділеннями – економічним, політико-юридичним та історичним [47, с. 16].

Керівництво Наркомосу УРСР із перших років роботи у справі педагогічної освіти піднімало питання не тільки про створення та організацію вищих педагогічних закладів для підготовки працівників шкіл молодшого концентру (учителів-комплексників), але й турбувалося про задоволення нагальних потреб у створенні закладів підготовки вчителів старшого концентру трудшкіл (учителів-предметників).

З огляду на це 1921 року було розроблено навчальний план факультету професійної освіти, розрахований на трирічний термін навчання, який поділявся на сім секцій: математики, фізики, хімії, природознавства, географії, історії, мови і літератури. Уся програма підготовки розподілялася за навчальними предметами на: 1) загальні; 2) спільні дисципліни; 3) спеціальні для кожної секції [15, с. 300, 315].

Загальні для всіх секцій дисципліни охоплювали знання соціально-економічного, історико-політичного та політехнічного характеру. Так, у навчальних планах секції історії Одеського ІНО у 1923/24 н. р. загальними дисциплінами соціально-економічного, історико-політичного та політехнічного характеру були: учення про еволюцію, предмети соціально-економічного мінімуму, соціальні основи мови, політекономія, історія філософії, логіка і теоретичне пізнання, економіка перехідного періоду, історія класової боротьби, економгеографія. Ці дисципліни були спрямовані головним чином на формування загальних засад суспільствознавчої підготовки. До їх списку входили: етнографія і фольклор, історія літератури (української, всесвітньої і національної), історія Росії, історія України, національна мова.

Спеціальні навчальні предмети формували методологічно-професійний компонент майбутніх учителів-предметників тієї чи іншої секції. Зокрема на історичній секції викладалися такі дисципліни: історія народного господарства, історія мистецтва та культури, основи статистики, методологія історії та соціальних наук, історія соціалізму та соцруху, методи викладання історії.

Аналізуючи зазначені навчальні плани, слід відзначити значне переважання дисциплін, у яких особливо яскраво підкреслюється педагогічний характер факультету професійної освіти. Мова йде про такі дисципліни, як: вивчення профшкіл, фізіологія і психологія загальна та перехідного віку, новітні теорії в педагогіці, шкільна гігієна, система освіти РРФСР, організація шкільного життя, пробні уроки у школі [28].

Як початковий елемент підготовки майбутнього вчителя вивчалися основи соціально-історичного світогляду. Навчальні предмети, що входили до відповідної групи, викладалися упродовж усього терміну навчання. Серед них були: історія класової боротьби, політекономія, історичний матеріалізм, радянське право, економгеографія. Головною метою цієї групи навчальних предметів було «привити правильний погляд», дати початкову економічну і політичну грамотність, а також ознайомити майбутніх учителів шкіл з ідеологією марксизму.

Центральною групою навчальних предметів вважалися *педагогічні й методичні дисципліни*. Предмети цієї групи стали стрижнем усього чотирирічного навчального процесу в ІНО, тому викладання цих предметів здійснювалося протягом усього терміну навчання.

1927 року були затверджені так звані типові навчальні плани педагогічних ВНЗ, що відводили 50 % часу на спеціальні, 35 % – на суспільно-економічні, 11 % – на педагогічні дисципліни, 4 % часу – на педагогічну практику. Проте багато педагогічних ВНЗ проводили її понад планові години, передбачені навчальним планом [31, с. 189].

Єдина система вищої педагогічної освіти склалася в нашій країні до 1932 р., і в ній методична підготовка набула статусу самостійного компонента системи професійної підготовки вчителя в педагогічному інституті.

Отже, зі встановленням і зміцненням радянської влади на теренах України, особливо наприкінці 20-х років – початку 30-х рр. ХХ ст., закладався на подальші десятиліття стереотип про визначальну роль більшовицької партії в розвитку освіти, а педагогічна (зокрема й методична) думка щодо реформування школи набувала ідеологічного характеру, наповнювалася необ'єктивним класовим підходом. Цей період, без сумніву, потребує подальшого дослідження.

Література:

1. Абдуллина О.А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования* / О.А. Абдуллина. – М., 1990.
2. *Антология педагогической мысли Украинской ССР* / сост. Н.П. Калиниченко. – М.: Педагогика, 1988. – 640 с.
3. *Артемова Л.В. Історія педагогіки України: [підручник для вищих пед. навч. закладів]* / Л.В. Артемова. – К.: Либідь, 2006. – 424 с.
4. Баханов К.О. *Висвітлення проблем інновацій навчання історії в школі у вітчизняній дидактичній літературі першої третини ХХ ст.* / К.О. Баханов // *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного інституту ім. П.Д. Осипенко (Педагогічні науки)*. – Бердянськ: БДПІ. – 2000. – № 4. – С. 73-81.
5. *Блонский П.П. Трудовая школа* / П.П. Блонский // *Избранные педагогические и психологические сочинения: [в 2 т.]* – М.: Педагогика, 1979.
6. *Богуславский М.В. Трансформация оценки советской школы и педагогики 1920-х годов* / М.В. Богуславский // *Методология и методика формирования ценностного, предметно-конкретного подхода к историко-педагогическим исследованиям; под ред. З.И. Равкина*. – М., 2003.
7. *Вендровская Р.Б. Школа 20-х годов: поиски и результаты* / Р.Б. Вендровская. – М., 1993.
8. *Войналович Л.П. Зміст професійної підготовки вчителів на національних відділеннях інститутів народної освіти в Україні в 20-х роках ХХ століття*. – Серія: Педагогічні науки; вип. 47 / Л.П. Войналович // *Вісник Житомирського державного університету*. Випуск 47. Педагогічні науки. – 2009. – С. 145-147.
9. *Всесвятский Б.В. Исследовательский метод и классификация различных форм работы в школе* / *Советская производственно-трудовая школа* / под ред. А.Г. Калашникова. – М., 1926.
10. *Всесвятский Б.В. Метод исканий (исследовательский) и новые программы* / Б.В. Всесвятский // *На путях к новой школе*. – 1924. – № 4-5. – С. 13.
11. *Гартвіг А.Ф. Читання з методики історії* / А.Ф. Гартвіг // *Постметодика*. – 1996. – № 4 (14). – С. 17-21.
12. *Демиденко В.К. Психологічні основи засвоєння історії учнями* / В.К. Демиденко. – К.: Радянська школа, 1970. – 127 с.
13. *Директивы ВКП(б) и постановления Советского правительства о народном образовании: [сб. докум. за 1917 – 1947 гг.]*. – Вып. 1. – М.; Л., 1947.
14. *Завальнюк О. Запровадження українознавства в Кам'янець-Подільському університеті (1918 – 1920 рр.)* / О. Завальнюк // *Галичина: Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. – Івано-Франківськ. – 2001. – № 5-6. – С. 399-404.
15. *История Украинской ССР: [в 10 т.]*. – К.: Наук. думка, 1983-1985. – Т. 5.
16. *Королев Ф.Ф. Очерки по истории советской школы и педагогики (1921 – 1931)* / Ф.Ф. Королев, Т.Д. Корнейчик, З.И. Равкин. – М., 1961.
17. *КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК*. – Т. 2.
18. *Крупская Н.К. О подготовке педагога* / Н.К. Крупская. – *Пед. соч. в 10-ти т.* – Т. 3. – М., 1959. – С. 384.
19. *Крупская Н.К. О политехническом образовании, трудовом воспитании и обучении* / Н.К. Крупская / сост. и авт. примеч. Ф.С. Озёрская. – М.: Просвещение, 1982. – 223 с.

20. Кульжинский С.Я. Опыт методики систематического курса истории / С.Я. Кульжинский. – СПб., 1914. – 179 с.
21. Ленин В.И. О науке и высшем образовании / В.И. Ленин. – М., 1971.
22. Луначарский А.В. Воспитательные задачи советской школы / А.В. Луначарский // О народном образовании. – М.: АПН РСФСР, 1958.
23. Луначарский А.В. О воспитании и образовании / под ред. А.М. Арсеньева и др. – М., 1976. – 636 с.
24. Методика преподавания обществознания в начальной школе: [учеб. пособие для студ. сред. проф. учеб. заведений] / Г.А. Чернова, Л.Г. Жукова, И.В. Митюкова. – М.: Издательский центр «Академия», 2008. – 240 с.
25. Народное образование в СССР. Общеобразовательная школа: сб. докум. 1917 – 1973 гг. – М., 1974.
26. Основные направления и тенденции развития педагогической науки в конце XIX – начале XX века: [сб. науч. трудов] / под ред. Салимовой К.И. – М., 1980.
27. Отечественная школа в документах и постановлениях. – М., 2004.
28. Очерки истории исторической науки в СССР. – Т. IV. – М., 1966.
29. Очерки истории школ и педагогической мысли народов СССР в XX в. – М., 1973.
30. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР. Вторая половина XIX в. – М., 1976.
31. Паначин Ф.Г. Педагогическое образование в СССР. Важнейшие этапы истории и современное состояние / Ф.Г. Паначин – М., 1975.
32. Персоналії в історії національної педагогіки. 22 видатні українські педагоги: [підручник для вищих навч. закладів] / [А.М. Бойко та інші]; ред. А.М. Бойко. – К.: ВД «Професіонал», 2004. – 576 с.
33. Пинкевич А.П. Краткий очерк истории педагогики / А.П. Пинкевич. – Х., 1927. – 347 с.
34. Пискунов А.И. Советская историко-педагогическая литература (1918 – 1957) / А.И. Пискунов. – М., 1960. – 559 с.
35. Пистрак М. История, школа и учитель / М. Пистрак // Народный учитель. – 1926. – № 4. – С. 15-16.
36. Покотило Н.П. Практическое руководство для начинающего преподавателя истории / Н.П. Покотило. – СПб.: Новое время, 1914. – 569 с.
37. Покровский М. Избранные произведения. – Кн. 1-4 / М. Покровский. – М.: Мысль, 1965 – 1967.
38. Покровский М.Н. История и современность / М.Н. Покровский // На путях к новой школе. – 1924. – № 10. – С. 101-111.
39. Пометун Е.И. Школьное историческое образование на Украине: пути развития и проблемы / Е.И. Пометун. – Луганск: Изд-во Восточноукраинского ун-та, 1995. – 200 с.
40. Программы для I и II ступени семилетней единой трудовой школы. – М., 1921.
41. Равкин З.И. Советская школа в период восстановления народного хозяйства. 1921-1925 гг. / З.И. Равкин. – М., 1926.
42. Ряппо Я.П. Суспільствознавство в наших школах / Я.П. Ряппо // Радянська освіта. – 1926. – № 1. – С. 23-27.
43. Ряппо Я.П. Суспільствознавство в системі радянської освіти / Я.П. Ряппо // Шлях освіти. – 1926. – № 6/7. – С. 34-41.
44. Салова Ю.Г. Политическое воспитание детей в Советской России в 1920-е гг. / Ю.Г. Салова. – М., 2002.
45. Сиверцева Н.Л. Высшая школа России: Особенности послереволюционной реформы / Н.Л. Сиверцева // Социс. – 1994. – № 3. – С. 73.
46. Становление и развитие советской школы и педагогики (1917 – 1937): [сб. науч. трудов] / под ред. Кузиной И.П., Колмаковой М.Н. – М., 1978.
47. Сборник декретов и постановлений Рабоче-крестьянского правительства по народному образованию. Выпуск II. – М., 1920.
48. Стражев А. Объяснительная записка к программе по обществоведению 1-го концентрира 2-й ступени / А. Стражев // На путях к новой школе. – 1925. – № 3. – С. 103.
49. Субтельний О. Україна: Історія / О. Субтельний. – К., 1991. – 512 с.

50. Троцкий Л. Литература и революции / Л. Троцкий. – М., 1991.
51. Ушинский К.Д. О пользе педагогической литературы / Ушинский К.Д. Педагогические сочинения: [в 6 т.]. – Т. 1. – М.: Педагогика, 1988. – С. 160-176.
52. Фарфаровский С.В. О лабораторном преподавании истории в старших классах средних учебных заведений / С.В. Фарфаровский. – Казань, 1915. – 20 с.
53. Хлівний І.Р. Педагогічна освіта за 15 років / І.Р. Хлівний // Комуністична освіта. – 1932. – № 11-12. – С. 53-71.
54. Шацкий С.Т. Педагогические сочинения: [в 4 т.] / С.Т. Шацкий; под ред. И.А. Каирова. – М.: АПН РСФСР, 1963.
55. Шацкий С.Т. Школа для детей или дети для школы / С.Т. Шацкий // На путях к новой школе. – 1923. – № 5.
56. Штефан Л.А. Становлення та розвиток соціальної педагогіки як науки в Україні (20-90-ті рр. ХХ ст.): дис... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Людмила Андріївна Штефан / Харківський держ. педагогічний ун-т ім. Г.С. Сковороди, Х., 2003.

Старева А.М.

МЕТОДИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ-ОБЩЕСТВОВЕДА
В ПЕРВЫЕ ГОДЫ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ

Статья посвящена анализу концептуальных основ развития школьной обществоведческой отрасли в первые годы советской власти и методической подготовки будущего учителя-обществоведа. Автор акцентирует внимание на образовательных заданиях нового исторического периода 1917–1920 гг., связанных с революционными событиями и построением нового советского общества.

Ключевые слова: обществоведческое образование, предметно-методическая подготовка.

Staryeva A.M.

METHODOLOGICAL TRAINING OF FUTURE TEACHER OF SOCIAL SCIENCE IN THE FIRST
YEARS OF SOVIET POWER

The article is devoted to the analysis of conceptual principles of development of school Social Science industry of the first years of Soviet power and methodological training of future teacher of Social Science. The author accents attention on the educational tasks of new historical period of 1917–1920, when revolutionary events and construction of new Soviet society were happening.

Key words: Social Science education, subject methodological training.